

CZU: 341.24

EFFECTUL OBLIGATORIU AL TRATATELOR INTERNAȚIONALE ȘI LIMITELE ACESTUIA

Augustina ȘIMAN

Universitatea de Stat din Moldova

În prezenta lucrare ne-am propus drept scop să elucidăm nu doar importanța principiului obligativității tratatelor internaționale, ci și a excepțiilor de la aplicarea acestuia. Astfel, printr-o analiză cuprinzătoare a doctrinei, a prevederilor de tratate și a practicii Curții Permanente de Arbitraj și a Curții Internaționale de Justiție, am reușit să stabilim cu exactitate limitele exercitării forței juridice a principiului *pacta sunt servanda* și să elucidăm caracterul relativ al acestuia.

Cuvinte-cheie: *tratat internațional, pacta sunt servanda, Curtea Internațională de Justiție, Curtea Permanentă de Arbitraj, rebus sic stantibus, excepția de forță majoră, legitimă apărare.*

THE MANDATORY EFFECTS OF INTERNATIONAL TREATIES AND ITS LIMITS

The scientific paper aims to present not only the importance of the principle that states should fulfil in good faith the obligations assumed by them in the treaties, but also exceptions from the above-mentioned principle. Thus, through the comprehensive analysis of the legal literature, the provisions of treaties and the practice of the Permanent Court of Arbitration and the International Court of Justice, it was possible to establish precisely the limits of the legal force of the *pacta sunt servanda* principle and to prove its relative character.

Keywords: *international treaty, pacta sunt servanda, International Court of Justice, Permanent Court of Arbitration, rebus sic stantibus, the exception of major force, legitimate defense.*

Introducere

Tratatul internațional, grație diversității enorme a obiectului de reglementare, reprezintă o metodă care a evoluat și care a existat în toate dimensiunile temporale ale istoriei, de stabilire a relațiilor și a cooperării dintre state, facilitând astfel și progresul lor economic, politic și social.

În același timp, tratatele contribuie la asigurarea păcii mondiale, la combaterea infracțiunilor internaționale, asigură inviolabilitatea frontierelor și integritatea teritorială a statelor, respectarea drepturilor omului, stabilesc asistența între state în materie civilă, familială și penală, asigură consolidarea celor 10 principii fundamentale ale dreptului internațional public, constituie principalul ivor de drept internațional, iar ca sursă juridică numărul și influența acestora este într-o continuă creștere.

Indubitabil, întru producerea de efecte juridice se prezumă două condiții esențiale: (I) ca tratatul să fie valabil încheiat și (II) ca părțile să-l respecte, ele impunându-se la două etape distincte, și anume: (I) procesul propriu-zis de încheiere a tratatelor internaționale (mai ales faza de elaborare a textului tratatului și cea de exprimare a consimțământului părților contractante de a fi legate (de a se obliga) prin tratat) și (II) perioada post-factum îndeplinirii tuturor procedurilor necesare de intrare în vigoare a tratatului.

Luând în considerare subiectul propus spre cercetare în prezenta lucrare, este important să subliniem că, în lumina prevederilor art.26 al Convenției de la Viena cu privire la dreptul tratatelor, „orice tratat în vigoare leagă părțile și trebuie să fie executat de ele cu bună-credință” [1]. Articolul menționat definește astfel principiul *pacta sunt servanda* (*pacta sunt servanda bona fidae*), de altfel unul dintre cele mai vechi și importante principii de drept internațional pentru dezvoltarea unor relații trainice și ordonate dintre state [2]. Tratatul creează față de statele părți la raporturi juridice, respectiv drepturi și obligații reciproce, a căror respectare este indispensabilă pentru realizarea scopului tratatului. Prin urmare, principiul *pacta sunt servanda* este numit uneori „lege a legilor”, deoarece constituie o cerință primordială a existenței și a coerenței unei ordini juridice internaționale [3].

Printre actele de drept internațional care au consacrat acest principiu înțâietate i-a revenit Protocolului de la Londra din 17 ianuarie 1871, în conformitate cu care reprezentanții Germaniei de Nord, ai Austro-Ungariei, Marii Britanii, Italiei, Rusiei și ai Turciei „recunosc că există un principiu esențial al dreptului internațional, potrivit căruia nicio putere nu se poate dezlega de angajamentele unui tratat și nici modifica stipulările acestuia,

decât în urma obținerii consimțământului părților contractante, printr-o înțelegere pașnică” [4]. Ulterior, în 1920, Preambulul Pactului Ligii Națiunilor stabilea că „este necesar să fie respectate riguros prescripțiile dreptului internațional și să fie respectate cu scurpulozitate obligațiile convenționale”. În prezent, Carta ONU [5], din 26 iunie 1945, menționează în Preambului său despre crearea, de către statele membre, a condițiilor „necesare menținerii justiției și respectării obligațiilor decurgând din tratate și alte izvoare ale dreptului internațional”, iar art.2 pct.2 al acesteia prevede expres că „toți Membrii Organizației, întru a asigura tuturor drepturile și avantajele ce decurg din calitatea lor de Membru, trebuie să-și îndeplinească cu bună-credință obligațiile asumate potrivit prezentei Carte”. Principiul a fost consacrat inclusiv în Declarația din 24 octombrie 1970 asupra principiilor dreptului internațional privind relațiile prietenești și de cooperare dintre state, conform Cartei Națiunilor Unite din 24.10.1970.

Încheiem expunerea reglementărilor internaționale reamintind despre Convenția de la Viena cu privire la dreptul tratatelor, doar că invocând un alt articol în care este consfințită îndatorirea statelor de a îndeplini obligațiile ce decurg din tratate, și anume – art.27: „O parte nu poate invoca dispozițiile dreptului său intern pentru a justifica neexecutarea unui tratat” [6]. În același sens, doctrina atrage atenția asupra faptului că art.27 are o dublă semnificație: în primul rând, fiind privit din perspectiva poziționării sale în textul Convenției de la Viena din 1969, Partea a III-a referitoare la respectarea și aplicarea tratatelor, articolul completează și întărește principiul *pacta sunt servanda*, (...); în al doilea rând, articolul exclude, în principiu, posibilitatea ca o contradicție între dispozițiile tratatului și ale dreptului intern al unui stat parte să afecteze validitatea tratatului respectiv [7].

Lucrările Curții Internaționale de Justiție la fel comportă relevanță când analizăm principiul în speță. Astfel, în avizul consultativ al CIJ din 28 mai 1948, intitulat „Conditions of admission of a state to membership in the United Nations”, Curtea, după ce enumeră condițiile prevăzute în art.4 al Cartei referitoare la admiterea de membri în ONU *, care au un caracter exhaustiv, atrage atenția asupra faptului că articolul nu interzice luarea în considerare a factorilor care, în mod rațional și cu bună-credință, pot avea legătură cu condițiile stipulate în art.4. În opinia desidentă colectivă privind avizul consultativ al CIJ s-a afirmat că există pentru toți membrii Națiunilor Unite o obligație juridică generală de a acționa în baza bunei-credințe [8].

Totodată, cu titlu de exemplu, conform practicii jurisprudenței CIJ, în hotărârea sa din 27 august 1952 asupra cauzei „Rights of Nationals of the United States of America in Morocco” [9], obiectul diferendului constituindu-l drepturile cetățenilor SUA în Maroc, Curtea a statuat, referindu-se la dreptul care decurge din Actul General de la Algeciras al SUA de a-și exercita în zona franceză a Marocului jurisdicția consulară, faptul că puterea care aparține autorităților trebuie să fie folosită de către acestea în mod rațional și cu bună-credință.

Astfel, urmare a expunerii unui vast tablou de reglementare a principiului *pacta sunt servanda*, precum și de jurisprudență internațională, este esențial să menționăm următoarele caracteristici ale acestuia: dat fiind faptul că tratatul internațional angajează părțile din punct de vedere juridic, principiul în speță menține legătura juridică (*vinculum iuris*) dintre state; buna-credință este parte integrantă a principiului obligativității tratatelor și privește toate aspectele comportamentului statelor în relațiile internaționale; se impune tratatelor care nu sunt lovite de nulitate absolută sau, în cazul nulității relative, se aplică articolelor valabile; norma *pacta sunt servanda* impune statelor să-și stabilească legislația internă în concordanță cu obligațiile contractate la nivel internațional; nu are o valoare absolută.

Cu referire la ultima mențiune, Tudor Drăganu afirmă: „A vorbi de caracterul absolut al principiilor fundamentale ale dreptului internațional public (și, implicit, al principiului obligativității tratatelor internaționale) înseamnă a nu se avea în vedere faptul că (...) ne găsim în prezența unui dat social, prin excelență schimbător și relativ” [10].

---

* Articolul 4 al Cartei ONU din 26 iunie 1945 prevede următoarele: 1. Pot deveni Membri ai Națiunilor Unite toate celelalte State iubitoare de pace care acceptă obligațiile din prezenta Cartă și care, după aprecierea Organizației, sunt capabile și dispuse să le îndeplinească. 2. Admiterea ca Membru al Națiunilor Unite a oricărui Stat care îndeplinește aceste condiții se va face printr-o hotărâre a Adunării Generale, la recomandarea Consiliului de Securitate.

În practica judiciară, prin urmare și în doctrină, se conturează tot mai mult ideea că principiul *pacta sunt servanda* este limitat de următoarele condiții: schimbarea fundamentală a circumstanțelor (*rebus sic stantibus*) și excepția de legitimă apărare.

Rebus sic stantibus reprezintă teoria potrivit căreia schimbarea esențială în circumstanțele care au fost luate în vedere sau în considerațiunea cărora un tratat a fost încheiat poate să atragă caducitatea acestui tratat sau, cel puțin, să-i afecteze forța obligatorie. În același sens, clauza *rebus sic stantibus* are la bază ficțiunea că orice tratat include implicit o clauză asupra perpetuării neschimbate a împrejurărilor.

Schimbarea fundamentală a circumstanțelor cuprinde în sine inclusiv **excepția de forță majoră** (*vis maior*), care este definită ca un obstacol invincibil, rezultând din circumstanțe exterioare și care împiedică fie executarea unei obligații, fie conformarea la o regulă de drept internațional [11]. Totodată, în dreptul internațional efectul forței majore constă în exonerarea de răspundere care, în mod normal, i s-ar impune unui stat pentru neexecutarea tratatului.

Problema aceasta a fost pusă în fața Curții Permanente de Arbitraj în cauza „Daune invocate de Rusia față de Turcia pentru amânarea achitării compensației datorate răniților ruși în timpul războiului din 1877 – 1878” [12]. În speță, art.5 din Tratatul de pace de la Constantinopol din 27 ianuarie – 8 februarie 1879 prevedea achitarea unei indemnizații de 6 mil. franci. Indemnizația nu a fost plătită niciodată de guvernul otoman, acesta invocând dificultăți de ordin financiar, politic și diplomatic (războiul greco-turc din 1897, revoluția din 1908, războiul italo-turc din 1911) în calitate de obstacol de forță majoră care îl împiedica să-și execute obligațiile. Astfel, în sentința sa din 11 noiembrie 1912, Curtea Permanentă de Arbitraj s-a pronunțat în favoarea admisibilității excepției de forță majoră în general; totuși, cu referire la cazul particular al Turciei a respins excepția ridicată din cauza cuantumului nesemnificativ al indemnizației care i se impunea.

Excepția de **legitimă apărare** poate fi considerată o derogare de la o regulă de drept internațional în cazul în care un stat, acționând pe răspunderea sa, reacționează imediat și spontan, prin mijloace care pot fi, prin ele însele, contrare dreptului internațional, împotriva unei acțiuni de forță ilicită îndreptată împotriva lui din partea unui alt stat [13].

Altminteri, art.51 al Cartei Națiunilor Unite prevede: „Nicio dispoziție din prezenta Cartă nu va aduce atingere dreptului inerent de autoapărare individuală sau colectivă în cazul în care se produce un atac armat împotriva unui Membru al Națiunilor Unite, până când Consiliul de Securitate va lua măsurile necesare pentru menținerea păcii și securității internaționale. Măsurile luate de Membri în exercitarea acestui drept de autoapărare vor fi aduse imediat la cunoștința Consiliului de Securitate și nu vor afecta în niciun fel puterea și îndatorirea Consiliului de Securitate, în temeiul prezentei Carte, de a întreprinde oricând acțiunile pe care le va socoti necesare pentru menținerea sau restabilirea păcii și securității internaționale”.

În aceeași ordine de idei, dreptul la autoapărare, în calitate sa de excepție de la principiul *pacta sunt servanda*, posedă totodată o natură juridică de obligație pozitivă în contextul art.5 al Tratatului Nord-Atlantic, care prevede următoarele: „Părțile convin că un atac armat împotriva uneia sau mai multora dintre ele, în Europa sau în America de Nord, va fi considerat un atac împotriva tuturor părților și, în consecință, sunt de acord că, dacă are loc un asemenea atac armat, fiecare dintre ele, în exercitarea dreptului la autoapărare individuală sau colectivă, recunoscut prin art.51 din Carta Organizației Națiunilor Unite, va sprijini partea sau părțile atacate, prin realizarea imediată, individual și împreună cu celelalte părți, a oricărei acțiuni pe care o consideră necesară, inclusiv folosirea forței armate, în vederea restabilirii și menținerii securității în spațiul Atlanticului de Nord. Orice astfel de atac armat și toate măsurile adoptate ca urmare a acestuia vor fi imediat aduse la cunoștința Consiliului de Securitate. Aceste măsuri vor înceta după adoptarea de către Consiliul de Securitate a măsurilor necesare pentru restabilirea și menținerea păcii și securității internaționale” [14].

Concluzii

Astfel, în lumina tuturor celor menționate, se demonstrează faptul că, în pofida importanței pe care îl comportă principiul obligativității tratatelor întru asigurarea realizării angajamentelor asumate de state și menținerii unui climat mondial organizat în bază de norme internaționale, acesta nu comportă un caracter absolut, fiind limitat de excepții care vin să protejeze și să asigure însăși capacitatea statelor de a exista.

Referințe:

1. Convenția de la Viena cu privire la dreptul tratatelor, semnată la Viena la 23 mai 1969, în vigoare pentru Republica Moldova din 23 februarie 1993. În: *Tratate internaționale la care Republica Moldova este parte*, vol. 4. Chișinău: Moldpres, Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1998.
2. DIACONU, I. *Tratat de Drept Internațional Public*. Vol.I. București: Lumina LEX, 2002, p.317.
3. DIACONU, I. *Tratat de Drept Internațional Public*. București: Lumina LEX, 2005, p.130
4. *Wehberg, Hans, Pacta Sunt Servanda, 53 AJIL 1959, at 775*. Disponibil: https://www.trans-lex.org/129500/_/wehberg-hans-pacta-sunt-servanda-53-ajil-1959-at-775/
5. În: *Tratate internaționale la care Republica Moldova este parte*, vol.26. Chișinău: Moldpres, Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1998; RM a aderat la ONU (respectiv a acceptat Carta ONU) prin scrisoarea Președintelui RM din 17.01.1992, considerată de ONU drept „Declaration of acceptance of the obligations contained in the Charter of the United Nations”.
6. Convenția de la Viena cu privire la dreptul tratatelor, semnată la Viena la 23 mai 1969, în vigoare pentru Republica Moldova din 23 februarie 1993. În: *Tratate internaționale la care Republica Moldova este parte*, vol.4. Chișinău: Moldpres, Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1998.
7. RĂDULEAN, Cr. *Efectele juridice ale tratatelor internaționale*. Iași: Lumen, 2007, p.39.
8. Pagina-web a Curții Internaționale de Justiție. Disponibil: <http://www.icj-cij.org/en/case/3>
9. Pagina-web a Curții Internaționale de Justiție. Disponibil: <http://www.icj-cij.org/files/case-related/11/011-19520827-JUD-01-00-EN.pdf>
10. DRĂGANU, T. *Declarațiile de drepturi ale omului și repercusiunile lor în dreptul internațional public*. București: Lumina LEX, 1998, p.23.
11. ANGHEL, I.M. *Dreptul tratatelor*. Vol. II. Ediția a II-a, revizuită și adăugită. București: Lumina LEX, 2000, p.740.
12. Pagina-web a Curții Permanente de Arbitraj. Disponibil: <https://pcacases.com/web/sendAttach/643>
13. ANGHEL, I.M. *Dreptul tratatelor*. Vol. II. Ediția a II-a, revizuită și adăugită. București: Lumina LEX, 2000, p.741.
14. Tratatului Nord-Atlantic, încheiat la Washington DC, la 4 aprilie 1949.

Date despre autor:

Augustina ȘIMAN, doctorandă, Școala doctorală Științe Juridice, Universitatea de Stat din Moldova.

E-mail: augustinasiman@mfa.md

Prezentat la 20.04.2018